

Гастролі

Автор:

Іван Нечуй-Левицький

Гастролі

Іван Семенович Нечуй-Левицький

Іван Нечуй-Левицький

Гастролі

Присвячується М. В. Лисенкові

I

Артист київської оперної спілки Флегонт Петрович Літошевський, після важкої зимньої праці в опері, одпочивав на волі в своїй власній оселі, в одному здоровому містечку над Россю в Київщині. Вже минуло років зо три, як він, заробивши чимало грошей, купив собі край містечка чималу міщанську оселю з домком та з чималим садочком над самісіньким берегом Росі. Хата була проста, міщанська, хоч не дуже стара, але тісна й присадкувата. Кімнати були невеличкі, низькі. Літошевський поновив хату, звелів підняти сливе на піваршина стелю, попрорубувати більші вікна й двері і приставити прихожу з ганком. У дворі він поставив нову повітку, станю та возовню з дривітнею. З простої хати вийшов гарний міський домок з чималими лиснючими вікнами та з мальованими віконницями.

Вже місяць май був наприкінці. Літошевський одпочивав у своєму власному домі од самого великодня й сливе шодня сподівався, що артистичне бюро от-от

незабаром викличе його телеграмою будлі-куди на концерти або, може, й на оперні спектаклі в якийсь далекий город. Ця думка трохи турбувала його й позбавила його спокою в час спочинку серед чудової місцини, в чудові майські дні, в рідному краї.

Дім стояв ганком в квітник. За квітником, збоку дому, на покаті горба розстелявся садочок. За квітником наниз зеленів город, а за городом лисніла на мочарі течія. Літошевський сидів за столом на широкому ганку. На столі парував самовар. Коло самовара поралась його жінка Софія Леонівна. На східцях ганку вовтузився з цуценятами маленький синок, а коло його дибала на слабких ноженятах менша дитина. Чудова вловча собака з довгими вухами лащилась до дітей, неначе запобігала в їх ласки, щоб вони зласкавились й уткнули їй в щелепи скибку паляниці.

Софія Леонівна родилась і зросла в Петербурзі. Її батько був з дрібних урядовців. Вона трохи повчилась в гімназії, але в батька був малий засіб, і вона мусила вийти з середніх класів гімназії й потім скінчила науку на акушерських курсах. І як до неї присватався молодий артист, українець, що недавно скінчив науку в консерваторії, вона трохи не з вискоком та з вибриком вийшла за його заміж. В неї було на думці поїхати з ним до Києва, до Одеси, побачить світ, побачити ті гарні й поетичні краї, за які так часто балакав і навіть марив її чоловік, закинутий на чужину: їй припадало до вподоби мандрівне життя артистів, бо вона була ворушлива й непосидяща.

– Потривай лишень трошки, серце, з чаєм. Одже я забув полити три щепи, що недавно прищепив коло криниці, – сказав Літошевський і повагом устав з стільця та й пішов за угол хати до криниці. Рублена наново криниця була насупроти причілка під горбом. Дубові цямрини, чистенько вироблені, нагадували ідилічний малюнок гарного пейзажу.

Літошевський окинув оком криницю, помилувався виглядом на горб, ніби завітчаний садком, на нову рублену криницю, ухопив відро з цямрини, почепив на журавель і заходився витягати воду. Гукнувши на наймита, він загадав йому тягти воду. Вони вдвох почали носити по дві відрі навпомірки, почеплявши відра на двоє коромисел, і полили щепи й деякі молоденькі яблуні. Літошевський пішов у квітник, вдруге попідливав розкішні кущі оргинії, що були посаджені рядочком попід штахетами.

Літошевський був ще молодий: йому тільки що минуло тридцять три роки. Він був рівний станом, поставний та плечистий, темно-русявий та кругловидий, з ясними карими очима та повними щоками. Поживши на доброму поживку, сливе в розкоші, він зарані почав повнішати, став тілистий, навіть трохи огрядний. Щоки стали повні та білі. Делікатний рум'янець якось по-панянській закрасив щоки. Уся постать стала якась ніби м'яка, крихка й дуже скинулась на постать викоханого й випеченого пана. А змужнівши, Літошевський став непроторний, неворушливий, навіть хамулуватий. І тепер він неначе знехотя й якось мляво ворухився в квітнику, поливаючи квітки. Як він став повнішати, як погладшав, жінка вже не так палко кохала його, як було колись передніше: вона не любила людей отилих та огрядних.

– Та годі вже тобі вовтузиться! Йди лишень та пий чай, бо твій стакан прохолоне. Неначе тобі не було часу передніше полить щепи. Мало тобі було дня! – гукнула на його з ганку Софія Леонівна низьким гучним альтовим голосом.

Літошевський покинув відро, а сам похапцем подибав до ганку. Софія Леонівна посадила дітей коло стола й почала наливать ім чай в мисочки та кришити в чай скибку паляниці. Вона була височенька на зріст, трошки нижча од свого чоловіка, тілиста й широкоплеча брюнетка, з чорними, ніби оксамитовими рівними бровами, з карими чималими очима, з чималими міцними руками. Своєю міцною постаттю, своїми міцними, навіть товстими та жилавими руками, одслоненими аж за лікті, вона скидалась на давню міцну поставну римську матрону.

Літошевський зирнув на ганок, на жінку й несамохіть замилювавсь її поставною постаттю, сливе чорними виразними очима та чорними бровами на матовому чолі. Він і досі кохав її щиро й гаряче й не вважав навіть на її вередливі нориви, завсідне бурчання та гримання то на його й на дітей, то на наймичку або наймита-погонича.

Софія Леонівна поставила стакан чаю на стіл осторонь од дітей. Літошевський, приспівуючи стиха якусь мелодію з опери, не хапаючись сів на стілець, присунув стакан з чаєм до себе й поцілував жінчину руку коло ліктя.

– Як твої руки запалились на сонці аж до самісіньких закачаних рукавів, – стиха промовив Літошевський і хотів вдруге познаменуватись до другої руки.

Софія Леонівна оступилась далі: очевидячки, ці любощі не дуже подобались їй. Чоловікові уста стали тепер дуже повні й рожеві і були такі пухкі та м'якесенькі, неначе в будлі-якої гладкої панянки. Софія Леонівна одхилилась і подалась набік до дітей, неначе зумисне одмикувала од чоловіка. Він це заприкмітив, але йому здалось, що жінка чогось роздратована: може, діти пустували, щось неприємне вчинили, а може, наймичка зробила якийсь неприємний вчинок, якусь шкоду.

Літошевський, напрацювавшись в садку та в квітнику за довгий день, та ще в спеку, з великим смаком вдоволяв пекучу смагу здорової безжурної людини, що всмак пообідала і до втоми попоробила за довгий день незгірше простого хлібороба. Він випив стакан чаю, потім другий і третій, вийняв хусточку, втер спітніле чоло й одкинувся повними плечима на спинку стільця, оглядаючи свою очепурену оселю, засаджений та засіяний чималий город та квітник перед домом.

Находив вечір, пишний та тихий, що обернув у рай береги й долину Росі й чудову горяну місцину по той бік Росі. На заході на бірюзовому небі зайнялись червонясті й рожеві хмарки. По Росі на блакитній воді так само неначе попливли рожеві та червонясті хмарки, ніби хтось накидав в прозоре річане лоно шматків та клаптиків дорогої квітчастої ткани, і вони поволі пливли, то побгавшись чудовими жмутами, то ніби кинуті жужмом вередливою, але влучною рукою якогось митця майстра, щоб закрасить прозору річку такими дивними прикрасами, яких не зможе вигадать художник, навіть надарований найбагатішою уявою й творчістю. Рожеві й опалові хмарки ледве сунулись по блакитному небі й щохвилини змінювали свій обвід: і в воді одкидались і ледве ворушились такі самі хмарки, неначе ними гралась чиясь невидна рука й звивала їх в сотні чудових складок та жмутів.

– Яка чудова картина ондечки на Росі! От глянь! Ож придивись! Усю Рось неначе хтось закидав рожевими тахлями або жмутами шовку та чудернацькими квітками, – промовив стиха Літошевський до жінки.

Вона одвела очі од дитини, котра сьорбала похапцем чай в мисочки, зирнула байдужно на річку й знов втирила очі в мисочку, наглядаючи за дитячою іжею.

– А ондечки далеко, коло того стрімкого каменя, що виникає з води саме серед Росі, як чудно одкидаються хмарки! Якраз так, неначе чотири покоси рожевого та червоного од квіток лучаного сіна десь на луках або в лузі або наче лежать рядочками червоні та рожеві покоси конюшини на полі. Ож придивись! – знов

обізвався Літошевський, милуючись пишнотою кольорів того ніби фантастичного марева на прозорій воді.

Жінка знов підвела нахилену голову й липнула очима на те диво.

– От і вигдавав якісь покоси конюшини. То, певно, в твоїй голові або в твоїй фантазії ворущаться якісь покоси, а не на воді, – сказала вона з смішками в тоні своєї мови.

Софія Леонівна мала надто прозаїчну вдачу, практичну й сливе вийнятково матеріальну. Не під таким небом вона зроста, щоб втямить красу тих рожевих покосів на прозорій воді та ще й милуваться ними.

– Он вже рожеві покоси посунулись до скелі, вже скеля ніби заплуталась у їх, – говорив далі Літошевський. – Дивись-бо, дивись! Ондечки по обидва боки скелі випливають рибалки на човниках. От і вони вже ніби всунулись човнами в ті покоси й пливуть, наче по луці, плутаються в покосах. Як заколивалась вода! Як побгались і покрутились покоси! Дивись-бо, дивись!

– Одчепись! Дай мені покій з тією нісенітницею! Он Петрусь порозливав чай на скатерку й замурзався по самісінькі вуха.

– От тобі на! Принесло ледащо отих рибалок! Порвали й ніби пошматували рожеві покоси та полотнища. А по воді ніби хто посипав червоні квітки та рожеві скалки або побиті склянки й тахлі. Усе пішло на руїну, неначе хто стряс кришталевий палац на скелі, і він розсипався, подробився й потрощився на шматочки та й обсипав усю річку червоним, рожевим та жовтим склом, – казав далі Літошевський, неначе сам до себе, не знайшовши відповіді й спочування в своєї прозаїчної дружини.

Він замовк і, одпочиваючи, оглянув свою очепурену та прибрану оселю серед розкішної бережини. Вигляд на Заросся був чудовий. За Россю, наниз понад берегом тяглися останні міщанські білі хатки в садочках нагородах. Далі за ними на низині в береговині понад Россю зеленіли луки. Вище вгору за хатками вився поштовий битий шлях, а за шляхом тяглися рядками чималі зелені спадисті гори. На горах в далечі зеленіли старі діброви, неначе понасовувались на вершки гір зелені хмари. Насупроти самої оселі гори наближались сливе до самого берега, а попід ними вився поза млином шлях у містечко, коло глинястих проваллів та

вужьких долинок, ніби щілин та розколин в горбах. Саме проти дому, в узенькій долині між двома горбами, червонів горен в кузні, а другий в гамарні, звідкіль було чути уривчастий стукіт та гуркіт молотів. А далі, вгору по Росі, чорніла гребля через Рось, через каміння, чорнів млин за річкою. За млином стояли вози з мливом, вешталась люде, що застоювали черги в млині. По цей бік росі од дому та садиби тяглися хатки в садках, в буйних старих вербах та сокоринах. І зараз над цим зеленим морем верб та сокорин раптом підіймався крутий гострий шпиль, а на шпилі бовваніла монастирська церква та дзвіниця з гострим шпичастим високим вершком, на котрому ніби теліпавсь причеплений позолочений хрест. Хрест аж горів, неначе над тим морем верб, сокорин та садків чиясь рука підняла велетенський маяк і засвітила зверху світло, ніби над хвилями моря та над небезпечними скелями.

Надворі було тихо. Верби й осокори стояли непорушно. Нігде й листочок не маяв, не коливався. Сине небо лисніло, мов шовкове або скляне шатро. В садках лунали співи соловейків. Сміялось весело небо, сміялась пишно вбрана земля, ніби на radoщах в велике свято. Свіже повітря неначе повівало веселістю та спокоем.

Літошевський дививсь на той вигляд, довго милувався ним, водячи очима то на той бік, то на цей бік річки. Він родивсь і зріс в одному селі тутечки недалечке, за двома горами, де його панотець дияконував увесь свій вік і поневірявся в бідності сливе весь вік. Літошевський згадав, що йому от-от незабаром доведеться покинуть свою оселю, свою хату й іхать сливинь на усе літо для заробітку кудись далеко, в якісь не дуже приємні міста, шквариться в душних вагонах або й на сонці на поштових драбинчаках та чортопхайках. Не хотілось йому тинятись по поганих гостиницях та гидких ресторанах. Вони вже йому остогидли в його мандрівках. Поетичний на вдачу зроду, він аж зітхнув, згадавши за неминучий од'їзд з чудового поетичного кубельця та ще в такий поетичний майський час.

– Коли б ти, серце, знала, як мені не хочеться од'їжджати з дому на ті гастролі кудись в далекі краї та тинятись по гостиницях, часом типтись по труських шляхах, часом тьопатись по грязюці. Сидів би отутечки ціле літо в цьому зеленому захисті, в цьому кубельці, – згодом обізвався до жінки Літошевський.

– Хоч не хоч, а мусиш іхать, хоч тебе до того ніхто й не силує, – обізвалась жінка.

– Коли ж, серце, ніякого засобу для життя не маємо. Як буду влітку домувати, то кишені будуть порожні. Кажуть же селяни, що «й черв'як поживку шукає». Мушу й я шукать того поживку, щоб було чим самому живиться та й вас годувать.

– Та й кубельце наше не таке гарне, щоб дуже за ним шкодувати. Яка ж у йому така надзвичайна краса?

– Не тямиш ти тієї краси. Ти зросла там, на півночі, в тому багні, в петербурзьких околицях та на якихсь «Песках», – на передмісті, що зовсім-таки не сприяє розвиткові почування краси в натурі. Через це ти й не дуже-то здатна почувать красу цієї гарної горяної місцини.

– Ще що вигадай! Нездатна... Ти тут родивсь і зриси, то для тебе тутечки усе здається гарне. Яка ж така б то надзвичайна краса в нашій оселі або й у межуючих з нашим городом міщанських оселях? Звичайний селянський город з грядками картоплі, буряків та цибулі. Тільки соняшники, нагідки та мальва й закрашують трохи цю звичайну повсюдну селянську левадяну красу, – сказала з нехтуванням жінка.

– А ондечки нанизу нашого городу! Глянь, який рядок велетнів осококів та верб заглядає через тин в наш город з Леміщиної левадки! Хіба ж це не краса?

– Старий ліс та й годі заглядає в нашу оселю... Наша дача анітрошечки навіть не скинулася на дачу в Павловську або в Царському Селі, де ми колись жили роки зо три, як мій небіжчик тато служив там в канцелярії. Вона більше скинулася на селянський звичайний город, а наша халупина нагадує мені економське житло в якогось незаможного задрипаного дідича, – говорила жінка трохи насмішкувато.

– Коли хоч, то й очепуримо її колись на зразець дачок у Павловську або в Петергофі. От, потривай, нехай я поїжджу по деяких чималих містах на гастролі та розстараюсь грошей. Тоді ти й будуйся, і чепурись, як хочеш, про мене, й на петергофський лад.

– Он нанизу нашого городу попід Леміщиними сокоринами на мочарі слизить потічок, що витікає вгорі з криниць, та з проваллів, та з далеких полів! Я б звеліла викопать глей в мочарі й завела б там ставочок з зеленими бережками, як от, прикладом, на озері коло царського дворця в Царському Селі. А он тамечки, в кутку квітника, збудувала б якийсь гарненький кіоск з височенькою

верандою, де б можна було влітку пити чай з гістьми, а на кіоскові зробила б плісковату стелю, буцімбито там повинен стояти й грать оркестр. А до нашої халупини збоку доконечно й безпремінно треба б приставити хоч не залу, то принаймі чималу гостинну; а з гостинної повинні бути скляні двері на просторну веранду з колонками, обсажену виноградом, де б можна було влітку в душні вечори пограти в карти з гістьми, побавиться, побалакать, а при нагоді й потанцювати. Це ж скрізь так пороблено коло багатіших дач у Петергофі й у Павловську. Отоді б і мені було шкода кидать свою оселю, – так марила жінка на петергофський лад.

– Усе це було б непогано, але коштувало б скажених грошей, от як зароблю доволі грошей, то твої петергофські мрії можуть справдяться, – сказав Літошевський. – А як на мене, то одна й єдина твоя мрія варта ваги: це – викопать на тому мочарі в глеюватому ґрунті та в мулі не петергофське озеро з зеленими бережками, а маленький ставочок: і гадюки не плодитимуться та не плазуватимуть по городі, і буде сажавка на рибу. Рибалки наловлять у Росіриби, накидають в сажавку, а ми хваткою хапатимемо вряди-годи, коли буде треба, як будлі-коли доведеться вітать несподіваного або шановного гостя. В цьому ти маеш рацію, бо це не мрії. Це корисна річ, а не якісь великопанські петергофські дачні вигадки та витребеньки.

– Наш ганок скинувсь на жидівський: зовсім такий, як коло хати в кравця Янкеля. Чом би пак не помалювать та не прикрасить зверху на причілочку якимись прикрасами: розетками або визубнями?

– Ну, не вигадуй!

– Або он та брама в двір! Зовсім наче в заможного селянина... Стримлять в бур'яні та в буряках якісь дурні ворітниці, якісь стояни. Так рипить ця каторжна снасть, що чуть аж у монастирі, навіть аж у церкві через одчинені двері. Усі прочани, навіть, чують в церкві, коли одчиняють і зачиняють нашу браму, а в нашого сусіда аж собаки брешуть: певно, думають, що лізуть злодії. Я звеліла б поставити над брамою на високих ворітницях височеньку гарненьку арку та поцяцькувала б її розетками, визубнями та зазубнями, та усякими взорцями, та помалювала б ці штучні виробки дуже різкими фарбами, щоб це скидалось на палаци індуських раджив або на брами в давніх ассірійських царів, – розпускала далі свої мрії Софія Леонівна.

– Це, може, було б і непогано.

– Та ще й з драконовими головами та щелепами на кінцях довгих труб, щоб дощова вода дзюрчала з зубатих пащек, як – пам’ятаєш? – в Петергофі на фонтані з німфами та з тритонами. Було б пікантно й кидалось би в вічі оцим провінціалам.

– Ну! Ще що вигадай! Ще й тебе наші насмішкуваті українці продражнять драконовими щелепами. Це трохи скинеться на тутешню єврейську школу, де на дощових трубах теліпаються зубаті крокодилячі пащеки.

– От і вигадуй! Єврейська школа... Ні сіло, ні впало, а він вже тулить мене до єврейської школи. З тобою усе така справа. Ні в чому тобі нема догоди – я в тебе і циганка, і єврейська школа, – почала сердиться Софія Леонівна.

– Та то я жартую! Хіба ж пак не можна пожартувать, коли на серці радісно? Нехай ти будеш і смуглява циганка, і циганська файда, але я ту циганочку люблю, як свою душу, – сказав м’яким голосом Літошевський, хоч у тому м’якенькому голосі й дзвеніли природжені жарти та смішки. Невважаючи на свою м’яку вдачу, він таки любив вряди-годи пускати шпильки та голочки українського жарту якимсь самохитом: якимсь само наскокувало на язик...

«Ой ти, чорна, подай човна; а ти, руда, ходи сюди; а ти, біла, постій там: я до тебе прийду сам!» – замуликав Літошевський з тонким натяканням жінці, котра була трохи смуглява: на його найшла направа трошечки пожартувать.

Столична жінка прислухалась і таки втямила той жарт, завинутий в пісню, наче в прозору тканку.

– Яка ж це біла? Це, певно, капельмейстерша Чернявська, – біла, як жидівська маца? А я б то чорна, чи що? – спитала Софія Леонівна.

Літошевський з нестямки схопивсь і цмокнув її в уста, щоб загасить поцілунком шорсткий жарт.

Сонце закотилось за скелі та верби, неначе золоте коло. На опаловому небі згасали вогні й блякли чудові квітки та шовки. З-за верб визирнула вечірня зірка, велика, неначе срібний клубочок, обтиканий діамантами. Друга зірка, така сама ясна й блискуча, виглянула з води, неначе засяла й залисніла десь у водяній

глибочині. Повітря одразу одвогло, стало вогке, свіже й ніби вливало живоття в тіло, бадьорило душу.

Софія Леонівна, нагодувавши дітей, заходилась мить посуд. Літошевський запалив цигарку, зійшов по східцях у квітник і попростував довгою стежкою через город до течії. Він ненароком зирнув на дві діамантові вечірні зірки – на небі й у воді, і арія «До зірки» з «Тангойзера» якось несвідомо спала йому на думку. Він почав виспівувати арію, своїм звичаєм, ходячи по стежці, бо хоч і був пам'ятливий на співи й мотиви, але завсідги промовляв арії, ніби на репетиції в театрі, щоб вони часом не вислизнули з пам'яті.

Вечірня тиша, пишнота й поезія і в небі, й на землі розворушили в його артистичній душі поетичне натхнення. І полилась чудова арія, і чистий гучний баритон рознісся в повітрі, поплив понад водою, пішов луною по садках та гаях. Голос дзвенів, то тихішав, то міцнішав на високих нотах.

«Вечірня зіронько моя! Тобі привіт шлю серцем я: всім серцем смирним, люблячим. Не смійся ж, янголе, над ним. Янголе світлий, янголе милий! Ти ж мені світиш, мов промінь теплий!» – виспівував артист, ходячи по стежці та зиркаючи на небо. І од вечірньої зірки він несамохіть переводив погляд на ганок, де між двома парами колонок та між зеленим листям винограду манячила в світлі рівна та хистка постать Софії Леонівни, за котру він був ладен оддати і свою душу, і своє живоття. Вона і світила йому, і обсипала стежки та доріжки його живоття ніби перлами та квітками, і закрашувала й той садочок, і усю оселю, і гаї, і левади, і саму Рось з лиснючим одлиском ясного неба.

А соловейки аж лящали в вербах та садках в береговині. Голосний солов'иний ляск змішувався до купи з щебетанням дрібного птаства. Коло млина на лотоках та на спусті здалеки якось глухо шуміла й булькотіла вода. І пташине щебетання, і солов'їне ляцання, і далеченький придавлений клекіт, і шум води під лопатнями млинових коліс – усе це ніби вторувало артистові, як дрібне вторування оркестру та густе на низових тонах гудіння органа.

Літошевський усе ходив по стежці й виспівував, переходячи од однієї арії до другої. Чудовий вечір, свіже, вогке повітря, поезія в небі й на землі надавали йому охоти до співу, надавали моці його горovому баритонові, що переходив інколи на високих нотах в дзвінкий тенор. Артист співав і слухав сам себе. Він розспівавсь, як часом розспівуються нервові співучі українці, його спів несвідомо линув з його душі, неначе співав хтось інший, а не він сам, а він тільки слухав ті

співи, ніби вони лились десь з високості неба, од зірок, од рожевих хмарок і тільки йшли луною в його голосі. В його серце якось несамохіть взрушилось, почування розжеврїлись. Він співав і сам себе слухав, неначе давній самотній запорожець колись виливав співами свою душу, своє серце на самоті, десь в степу або в діброві та в гаї, і тільки сам себе слухав та... слухали його дикий степ і діброва.

Спів Літошевського на самоті подихав поезією, котра заживком животїла в його серці. І коли б такі співи Літошевського лились з театральної сцени, як мліли б людські душі! І не одно серце умлівало б, не одна б сльоза покотилась з очей. І од грому оплесків, певно, затрусилась би стїни в театрі.

На чистому повітрі арії лунали далеко по околиці. Їх почули сусїди. Незабаром з-за тину вигулькнула з лопуха та з болиголови одна голова й сперлась на тин, потім друга. Звідкїльсь набрались непрохані слухальники та цікаві слухальниці й зазирали в садок то здалеки, з пригорка, то через тини. За Россю з міщанських хаток теж повиходили цікаві й охочі до співів люде й слухали співи. Дівчата й парубки там посходили наниз в бережину, повилазили на каміння й бовванїли, мов якїсь стояни, натикані по камінні. Цї несподівані слухальники наддавали артистові охоти. Він зріс на селі в глушині; як був малим, то гуляв з хлопчиками, а як підбїльшав і пішов вчитись в школу, то привозив українські книжечки й залюбки читав їх наймитам та наймичкам та хлопцям. Цї сільські слухальники й тепер поохочували його до співів сливе так, як і міські слухальники та глядачі в театрі.

Надворі поночіло. Висипались зорі на небі, наче золоті та срібні взорці на темно-синьому оксамитовому фоні. За Россю заблимало світло в вікнах. Небо ніби засіяло зорями й прозору Рось. По той бік Росі, насупроти самої оселі, в глибокій западині палало два горна в кузні та в гамарні, де вироблювали залізний посуд. З-під молотків безперестанку бризкали іскри, неначе грали огняні фонтани. Нижче од оселі, над Россю, чорний шпиль ніби зливсь з церквою та шпичастою дзвіницею в одну суцїльну купу. І в сутінках здавалось, ніби за вербами та осокорами піднімається високо до неба або стародавня башта на стрімкій твердині, або величезний шпичастий собор десь в Бургосі в Іспанії, або готицька вежа десь на високій скелі над Рейном. А он серед Росі витикається й мріє на лиснючій воді завальна скеля. Ондечки далі старі верби ніби вкрили млин од негоди та сльоти.

І Літошевському ввижувалось, що він співає на якійсь здоровій сцені, кругом котрої виникли якісь велетенські, невимовне гарні декорації.

– Цок-цок, стук-стук! Цок-цок! Гуп-гуп! – виразно долітало з-за Росі в тиші вечірньої доби достоту, ніби в «Трубадурі» в циганському таборі вистукували на ковадлі цигани в такт оркестрові. Літошевський й сам незчувся, як перед ним неначе чудом виникла сцена в театрі, повна циган, і перехопивсь на веселі співи циган. А потім згодом йому спала на думку арія самого Трубадура. Він затяг цю арію, повну задуми та смутку. Його очі несамохіть обернулись на ганок, на жінку, і в його душі несподівано виникла думка, що Софія тепер чомусь стала не така прихильна серцем до його, як було колись передніше, що пал її кохання холоне, зникає в її серці; і він незчувсь, як легеньке зітхання недоброхиті вирвалось з його грудей. І Трубадурова арія задзвеніла смутно, жалібно. Голос задзвенів, але помаленьку стихав та стихав од жалю та скорботи...

І несподівано, навіть не перетинаючи співу й не спиняючись, він заспівав смутну українську пісню: «Ой жаль серцю, жаль, серденьку печаль, що я молод оженився!» І в його голос затрусивсь од смутку, ніби обливсь журбою й тугою, а далі ніби заплакав. Було ніби чуть ті сльози, хоч їх не було видно. Це був чоловічий плач без сліз, плач сухими очима, найважчий плач на світі.

Софія Леонівна звеліла наймичці прийняти самовар і прибрати на столі. Наймичка засвітила світло й принесла керосинку. Софія Леонівна запалила керосинку й заходилась прягти на їй молоко та готувати дітям на вечерю молочну кашу. Світло осяяло ганок, лапатий та листатий виноград та дрібнолистий повій, осяяло оповиті листям колонки й усю поставну Софію Леонівну. На фоні чорної ночі навкруги вона ворушилась та вешталась на ясно освітленому ганку, неначе намальована художнім Рембрандтовим пензлем на картині виразно й різко в ясних біляках. У сей освітлений ганок світився ясно й різко, неначе чиясь вигадлива рука якимсь чудом поставила клаптик сонячного дня серед темряви чорної ночі.

Літошевський вертався стежкою од течії до хати й здалеки милувався тим виглядом на ганок, неначе чудовою картиною. Перед ним ніби з'явилась жива картина на сцені в театрі. Софія Леонівна стояла непорушне й вважливо кмітила за керосинкою. Її постать була ніби намальована. Чорні оксамитові брови виразно виступали на матовому чолі. Її вид неначе в фантастичному освітленні став делікатніший в сяєві, і краса стала ніби ідеальна. Вона стояла, мов Паризада в казці «Тисяча одної ночі», в фантастичному садку. От вона поворухнулась,

повернула вид. Ті блискучі, чималі очі блиснули, як дві зірки. І вона в одну мить закрасила для його і рожеве небо на заході, і усе зоряне сине небо.

В Літошевського несамохіть вилинула в душі арія з «Фауста», пісня до коханої ідеальної Маргарити. Він заспівав цю арію, і його голос ще більше набравсь сили, неначе подужчав. Серце підказало той запал в співі, те почування, яке рідко знаходе натхненням на артистів. Він був ще молодий. В серці ще не виснажилось почування, не вишахрувавсь до решти запал, як буває в доходжалих або в підтоптаних артистів. Спалахнула в серці палка любов. Літошевський наближивсь до ганку, вступив в освітлене місце, спинивсь і почав виспівувати з запалом.

«Ой Маргарито! Ой Маргарито! В тобі все мое життя, усе мое щастя!» – співав він, простягаючи руки до Софії Леонівни, неначе благав її кохать його одного, дати йому ще більше щастя, котрим вщерть було налите його серце.

Софія Леонівна підвела голову й зирнула наниз на свого чоловіка, на його зчервонілі повні та білі щоки, вловила блиск карих очей, в котрих виявлялось кохання й благаання; і їй чомусь стали неприємні його делікатні, сливе панянські рум'янці на щоках, став неприємний палкий погляд благаючих очей. Вона спустила очі й не дивилась на його. І його роблені сценічні жести та миги, і сама арія була для неї неприємна.

Інші очі, інші брови вже вразили її серце. Вона пригадала сусіда Николаїдоса. Він ніби став уявки перед нею, в освітленім кружалі перед ганком, поруч з чоловіком. І в неї недоброхіть майнула сільська українська пісня, котру вона часто чула од своїх наймичок і котра дуже припала їй до вподоби: «На городі бузина, – в неї листу нема: одчепися, препоганий! в тебе хисту нема».

Софія Леонівна зирнула насмішкватим поглядом на чоловіка й трохи не гукнула з ганку на одповідь палкої та почутливої арії: «Одчепися, препоганий, в тебе хисту нема».

Той хист вже вона побачила в сусіда. І той хист у сусіда вже давненько припав їй до вподоби й опанував її серце й душу, суцність її палкої душі, що скинулась на душу давньої римської Мессаліни.

А небо пишалося ясними зорями. Садки ніби мліли в розкошах мая. Мліло й серце в молодого артиста. Літошевський все виспівував арію до Маргарити, простягав, ніби всмішки та в жарти, руки до своєї коханої Маргарити. Пишнота майського вечора, і сине зоряне небо, і співи соловейків взрушили його серце, розбуркали кохання. Він був артист душею, вчився на артиста не для артистичного заробітку, не для слави, не для засобів життя, а через те, що любив музику, був співучий зроду та падковитий до пісень, любив співи, як люблять їх українські хлопці та дівчата, що ладні співають з ранку до вечора. Артизм був єдиним в його потягом до артистичної науки, до цього штучництва. І батько і мати не пускали його на сцену. Скільки було в їх сварки, змагання та плачу! Одначе він намігся й не послухав їх, на одчай подався до Петербурга добувати собі іншого талану. Потяг до співу, до сцени був у його надто великий, в його коханні був значний сутінок ідеальності та романтичності. Софія Леонівна ще й досі здавалась йому ніби ідеальною Маргаритою, що ладна й тепер співати пісні про кохання, сидячи за прядкою серед простенької, але поетичної обстави.

Конец ознакомительного фрагмента.

Купить: https://tellnovel.com/nechuy-levic-kiy_-van/gastrol

надано

Прочитайте цю книгу цілком, купивши повну легальну версію: [Купити](#)